

Sociologia és jogalkalmazás.

Írta: KISS GÉZA.

I.

Divatos jelszó napjainkban a jogtudomány egyoldalúságát, elmaradottságát emlegetni és ezzel kapcsolatban a »sociologiai módszer« alkalmazásának szükségességét, üdvös voltát hangoztatni. Szakítani kell – úgy mondják – az eddig érvényesült dogmatikával, fogalomképzéssel, módszerrel, és oda kell hatni, hogy a jogtudomány művelése sociológiai alapon történjék. Csaknem naponta és szószerint ismétlődő tipikus közhelyeket idézünk, ha az erre utaló jelszavak legszokásosabb kifejezéseit visszaadjuk: a »jogtudomány élettelen formalismusa, avult dogmatikája nem számol a társadalomtudomány vívmányaival«, »a modern sociologia követelményeivel ellentétben áll, ha a tételes jog intézményeihez, szabályaihoz a nagy társadalmi fejlődés dacára is ragaszkodunk«, a »conservatív jogtudomány és jogalkalmazás egészségtelenül befolyásolja a socialis folyamat elbírálását«, stb., stb.

A külföldön divatossá lett, – mindazonáltal komoly, tudományos körök részéről csakhamar egyértelműleg és erélyesen visszautasított – ilyenféle jelszavak nálunk is egyre hatásosabb vonzóerőt kezdenek gyakorolni. Mint fölötte jellemző példára, elég legyen arra a vitára hivatkoznom, amely a Magyar Jogászegyletben a »Sztrájk és jogalapja«-nak kérdése körül mintegy két esztendő előtt folyt le*) és melynek a

*) A sztrájk jogalapja. Ágoston Péter előadása, Magyar Jogászegyleti Értekezések XXXIV. k. 6. f. és a hozzáfűződő vita, u. o. XXXV. k. 4. f.

rendjén valóban hálátlan munkának mutatkozott a szigorúan ps tárgyilagosan jogász i szempontoknak, módszernek az érvényesítése. Ezzel szemben mondhatni diadalát ülte a folytonosan felhangzó jelszó: a jogviszonyokat nem a tételes törvény rendelkezései alapján, nem a jogtudomány módszerével és kategóriáival, hanem a »sociologia szabályai szerint« kell megítélni.

A kérdés nagy fontossága bizonyára indokoltta teszi, hogy közelebről megvizsgáljuk: minő reális tartalom rejlik e jelszavak mögött és ahhoz képest minő joggal hangoztatják azokat? Oly határkérdésről van szó, amely egyaránt érdekli úgy a jogászt, mint a sociologust. És ha hozzátesszük, hogy a felemlített jelszavak sűrű emlegetése dacára sem szokták a kérdéses követelmények concret értelmét megjelölni: e téma tárgyalásának létjogosultsága aligha lesz elvitatható.

I. Mi a sociologia jelentősége és szerepe a jogászra nézve?

Tegyünk mindenekelőtt különbséget a jogtudomány egyes területei: jogalkotás, (jogpolitika), jogbölcseészet és jogalkalmazás (a tételes jog tudománya) között.

A törvényhozás »művészete« – technikájától eltekintve – aligha más, mint az alkalmazott társadalomtudomány egyik megnyilatkozása. A törvényhozó a megalkotandó jogszabályok anyagát illetőleg a társadalmi tünemények eredetére, összefüggésére és kialakulására vonatkozó általános sociologiai elvekhez tartja magát. Itt tehát joggal lehet a társadalomtudomány szempontjaival érvelni. Nem is valószínű, hogy az idézett jelszavak éle erre a pontra irányuljon. A »jogtudomány ma i elmaradottságát« itt senki sem róhatja föl. Törvényhozási problémáknál ma már nem érvelnek örökérvényű észjogi tételekkel, nem vizsgálják, hogy a de lege ferenda elbírálandó jogelv, vagy intézmény »fogalmilag«, azaz a »logika törvényei szerint« megállhat-e? A jogtudomány ma már túl van azon a szomorú korszakon, amelyben ily szempontok a törvényhozó előtt is szerepet játszottak.*) A codifica-

*) Rég letűnt e téren a logika istenítésének ama korszaka, amelyben egyes újabb vagy a római jogban nem ismert életjelenségek jogi szabályozását, modern intézményeket, jogi alakulatokat (részvénytársaság, tulajdonosi jelzalog, közös végrendelet, stb.) logikai lehetetlenségeknek, »jogilag construálhatatlanok«-nak minősítettek.

tor is igyekszik ugyan az újabb életjelenségeket és intézményeket a jogdogmatika már meglévő és rendelkezésére álló kategóriáival kifejezni, ámde távol áll attól, hogy ez eddig ismert fogalmak esetleges elégtelenségéből az illető intézmény »logikai lehetetlenségére« következtessen. Más oldalról: ma sem tagadhatjuk a fennálló jogállapot szempontjának lényeges súlyát valamely törvényhozási kérdés megítélésénél, ámde azzal is tisztában vagyunk, hogy az eddigi jogi szabályozás csak egyike ama szempontoknak, ama társadalmi erőknek, melyek de lege ferenda tekintetbe jönnek.

Így tehát a jog és sociologia viszonyának kutatásánál a törvényhozás problémáját, mint nagyban és egészben tisztázott kérdést, ezúttal figyelmen kívül hagyhatjuk.

De ép így napirendre térhetünk a jogbölcsezet fölött is. Általánosan elfogadott nézet az, hogy a sociologia, mint az a tudomány, amely a társadalmi élet törvényszerűségeit kutatja, a jogbölcsezet céljaival sok tekintetben összetalálkozik.*) Ha a jognak, mint egyik társadalmi tümenynek, lényegét kutatjuk, bizonyos, hogy a társadalomtudomány elveinek, valamint eredményeinek fölhasználása a sikeres tudományos vizsgálódás egyik szükséges előfeltétele.

Igaz ugyan, hogy a két tudomány határkérdése – sőt: itt existentialis kérdése – vitatott. De e vita sokszor inkább csak terminológiai természetű. Abban mindenki egyetért, hogy a jogbölcsestnek a sociologia tanulságaira szükség van és hogy ezek a tanulságok a társadalom életére vonatkozó tudományos igazságok felhasználását jelentik.

Egészen másként áll a dolog a szorosán vett jogtudománnyal: a tételes jog tudományával, a jogalkalmazással. Az ide beható »sociologia« a legnagyobb mértékben határozatlan. A legtöbb jelszó egészen tartalmatlan, azaz maga sem tudja, hogy positive mit is akar mondani. Legjobb esetben nemleges értelmük van, azaz legfeljebb azt engedik sejtetni, hogy mi ellen küzdenek, mivel szemben sürgetik a sociologiai módszert. De még ennél a nemleges pontnál is sokféle kalandoznak: quot capita, tot sensus. És e

*) V. ö. Finkey, A tételes jog alapelvei és vezéreszméi. Budapest, 1908. I. k. 28. o.

mellett határozatlanok is, a legnagyobb általánosságban mozognak, részletes megjelölések nélkül.

Így az egyiknek a mai jogdogmatika nem tetszik, tehát azzal szeretne végleg leszámolni és helyébe a sociológiát beültetni. Hogy mikép? nem magyarázzák meg. A másik a betűhöz való szolgálai ragaszkodás – egyébiránt helyes és jogosult – bírálatából indul ki és így jut a sociológiához. A harmadik »osztály-igazságszolgáltatásról« beszél (a német publicistikai és részben jogi irodalomban kedvencz jelszó: »Klassenjustiz«), azaz úgy véli, hogy a mai jogalkalmazás osztályérdeket szolgál, minek oka: a fennálló jogrendszerhez való konzervatív ragaszkodás, orvosszere: a sociologia. Hosszasan lehetne még folytatni ezt az ismertetést, mely azonban amúgy is csak azt mutatja, hogy általánosságban tartott, határozatlan észrevételekről van szó, amelyek a beható kritikai vizsgálat alól kisiklanak.

Ha tehát e támadásoknak végére akarunk járni, nem elégedhetünk meg e kifejezéseknek az értelmezésével, hanem kutatnunk kell, minő gyakorlati czéllal, minő irányzatok támogatására lépnek föl azok? Minő kérdéseknél szerepelnek, és mi okból? Ha ezt a kérdést vizsgáljuk, csakhamar rájövünk e jelszavakat összekötő közös kapocsra, az egyetlen reális tartalomra: t. i. a jogpolitikai irányzatra. A »sociologia« a társadalmi fejlődés szempontjára céloz, ehhez képest burkolt törvényváltoztatási, jogpolitikai igénynyel lép föl s a fennálló jogtételtől való elérésre irányul. Támadja a törvényhez kötöttség elvét és biztosítani óhajtja annak lehetőségét, hogy a bíró a törvény rendelkezésével szembe helyezkedhessek. Egyáltalában: a jognak ne az legyen az alapelve, hogy a bíró a törvény rendelkezését értelmezze, hanem, hogy a társadalmi jelenségek követelményeihez tartsa magát. És ha a fejlődő kor megváltozott igényei más parancsolnak, mint amit a törvény rendel, az előbbi és ne a törvény legyen irányadó.

E törekvések – túlnyomó részben – s o c i a l p o l i t i k a i irányzattal kapcsolatban szoktak jelentkezni. A bírói szabadság érvényesülését – a törvénynyel szemben – különösen abban az irányban sürgetik, hogy az ügynevezett támogatásra szoruló társadalmi rétegek érdekében való hiva-

talos beavatkozás minél hatályosabb legyen. Ezt az irányzatot fedi különösen a »jog socialisálásának« ismeretes jelszava főleg oly jogalkalmazási kérdések kapcsán, melyek a társadalmi rétegek hatalmi viszonyát, a nagy gazdasági érdekharczot közletről érintik.

Mindezek a követelmények – egészen a legutóbbi évekig - inkább csak nem jogász körökben nyertek kedvező fogadtatást. A tételes jogtudományyal nem foglalkozó, annak módszerével, sajátos természetével és céljával nem törődő, vagy épen nem ismerős »sociologusok« voltak azok, akik ezt az álláspontot képviselték, és akiknek e nézeteit az említett jogpolitikai irányzatok támogatására egyesek felhasználták.

De a legutóbbi időben már jogászai segítségre is találtak az úgynevezett szabad jogi elméletben, amelynek egyes tételei, – legfőként azonban ezek részint túlzott, részint egyenesen félreértett változatai – ily irányzatok tudományos hátvédjéül bizonyos külső sikerrel voltak érvényesíthetők. Ezek a tételek: bírói szabadság a törvény ellenére is, ott, ahol ez utóbbi igazságtalan, méltánytalan, ahol a fenforgó gazdasági és socialis követelményekkel ellentétes, stb. ugyancsak a sociologia aegise alatt jelentek meg: »a társadalmi fejlődés evolutiója, amely alól a jog sem alkothat kivételt, követeli, hogy a törvényhez kötöttség elvén rést üssünk.« *)

Nem nehéz belátni, hogy e törekvések a jogalkalmazás lényegével ellentétben állanak. De ez a körülmény kevés eredménynyel lesz érvényesíthető szerzőikkel szemben. Mert »tudományos divat« az napjainkban – amint az említett jogászvita egyik előadója helyesen jellemezte is**) – »hogya az egyik tudomány a másik köntösébe öltözik, a másik eszközeit, módszerét, elveit alkalmazza, ilyen módon valami olcsó, könnyű eredetiségre téve szert. így lesz ... a jogból sociologia.« Akik ezen a réven' »eredetit« akarnak alkotni, ezt tényleg »olcsón« és »könnyen« érhetik el. Hasznára azonban egyik tudományágnak sem lesznek.

*) Emozgalomra nézve v. ö. »A jogalkalmazás módszeréről« cz. munkámban (Magyar Jogászegylet Könyvkiadó Vállalata, II. évf. 1 kötet, Budapest, 1909. 68. s. k. o.) mondottakat.

**) Hevesi Illés, id. h. XXXV. k. 4. 90-91. o.

Ez az általános ítélet áll a most tárgyalt reformmozgalomra is. A jogtudományt csak úgy vihetjük előbbre, ha azt jogtudománynak hagyjuk meg, ha tehát nem feledkezünk meg arról, hogy a tételes jog alkalmazása speciálisan jogász feladat, amelynél fogva a törvény által megállapított jogtételeket a gyakorlati élet kérdéseinek eldöntésével kell végrehajtanunk. A modern állam lényegének megfelelő jogalkalmazás elvitázhatatlan előfeltétele a törvényhez kötöttség elve.*) Ezt az elvet minden culturállam alkotmánya átvette. A törvény rendelése tehát kötelezi a bírót, aki nem kutathatja ezzel szemben, hogy mit kívannak a társadalmi viszonyok és gazdasági követelmények, hanem ahhoz a joghoz van kötve, ami az állam kötelező alakban nyilvánított akaratánál fogva érvényben van. E mellett mit sem jelenthet, ha a sociologus arra hivatkozik, hogy a jog szintén egyike ama társadalmi jelenségeknek, amelyekre az általános társadalomtudományi igazságok alkalmazandók, mert itt a fennálló tételes jog alkalmazásánál nem kérdezhetjük, hogy ezekről az általános igazságokról a bíró miként gondolkozik, hanem csakis az lehet irányadó, hogy a törvény azokat hogyan értékelte. A szóban forgó társadalomtudományi igazságoknak az illető jogi kérdésre való alkalmazását a törvényhozás már elvégezte; a jog alkalmazójának, a tételes jogtudomány művelőjének a törvényhozás akaratán túlmenni, azt socialis, méltányossági stb. szempontból mintegy felülbírálni nem szabad. »Judex non debet esse clementior lege.«

Összegezvén mindezeket a szempontokat és egyszersmind megállapítván azt a tényt is, hogy a jogtudomány hivatott vezető emberei a szabadjogi felfogás e túlzott követelményeit határozottan visszautasították, megállapíthatjuk, hogy a sociologiai jogalkalmazásnak ez a neme éppen nem szerencsés kísérlet a jogtudomány módszerének reformálására. Ha ezt értik a »sociologia vívmányainak értékesítése« alatt, ha ezt jelenti a »sociologiai módszer«, akkor csakugyan a limine kell visszautasítanunk minden sociologiai beavatkozást, mert az a jogtudományt lényegéből vetközteti ki.

II. Másként áll azonban a dolog, ha a társadalomtudo-

*) V. ö. *Concha* Gyöző, Politika. I, k. Alkotmánytan. 278. o.

mány kutatásainak érvényesítése a jogalkalmazás fentvázolt lényegének sérelme nélkül vihető keresztül. És itt merül föl a kérdés: vajjon a törvényhozás akaratának helyes és pontos alkalmazása nem függ-e össze bizonyos sociologiai ismeretekkel? E kérdés eldöntése attól függ: kifejezi-e a törvény (»írott jog«) a benne rejlő állami akarat egész tartalmát, vagy nem? Ha igen, akkor a jogász feladata a törvénynek, mint okiratnak, pragmaticus értelmezésében (amely a nyelvtudományi avagy theologai hermeneutikától elvileg miben sem különbözik) kimerül. Ebben az esetben a társadalmi életjelenségek megfigyelése és szem előtt tartása nem tartozik a jogász munkája körébe. Ha azonban a fölvetett kérdésre n e m-mel felelünk, ha tehát kétségbenvonjuk azt hogy az írott jog rendelkezései a kifejezendő tartalom egész teljességét foglalják magukban, akkor szükségképpen felmerül a további kérdés: e teljes tartalom h o n n a n egészíthető ki és ehhez képest kutatni kell, minő szerepe lehet itt ama társadalomtudományi megfigyeléseknek?

Sokáig uralkodott, sőt széles körben érvényesül még ma is, az a felfogás, mely szerint a jog teljes tartalmát a törvény írott rendelkezése fedi. A jogalkalmazónak – e nézet szerint – semmi egyéb szerepe nincs, mint a törvény rendelkezésének okiratszerű megállapítása. Ami ezen túlmegegy, az már nem része a törvénynek. A jogalkalmazónak tehát önálló szellemi működésre nem is juthat alkalma, legfeljebb azokban a kivételes és egészségtelen esetekben, midőn a törvény homályos, vagy hiányos. De ezeket az eseteket csak mint kivételeket szabad tekinteni, a rendes eset az, hogy a bíró csak leolvassa az írott jog rendelkezését. »Baj az, ha a törvények értelmezésre szorulnak. A törvényeket úgy kell szövegezni, hogy semmiféle jogászi okoskodásnak ne legyenek kitéve«, mondja egy neves XVIII. századbéli jogász. És e nézete éppen nem különvéleményt képviselt, hanem az akkori jogászok uralkodó álláspontját fejezte ki.

Mint említettük, az ilyen felfogás már eleve kizárja a bíró önálló gondolkozását a törvény intenciójának kutatásában. Ez utóbbi a törvény írott betűjének philologiai és logikai értelmezése útján ismerhető föl. Annál természetesebb, hogy e szemlélettel a társadalmi jelenségek vizsgálata sehogy sem

férhet össze. Amint e nézet találó jellemzéséről oly gyakran idézni szokták Faust mondását: a bíró számára is »a pergament az a szent medence, amelyből egy korty a szomjúságot örökre kioltja«. A »Weisheit letzter Schluss« a törvényt betűje.

Érdekes, hogy úgy a korlátlan egyeduradalom, mint az alkotmányos, az államhatalmak egyensúlyán alapuló kormányrendszer ugyanerre az eredményre jutott a bíró szellemi működését illetően. Az abszolút császárság elnyomta a jogalkotó Judikaturt át, mert minden államhatalmi ténykedést a maga számára szándékozott fentartani. A törvényhozást ép úgy, mint a bíróságot. A bíró csak leolvassa a törvényt, gondolkodnia nem szabad. »Ha valamit kétségesnek lát«, mondja a római császár, közvetlenül ő hozzája kell fordulnia, mert »egyedül neki szabad törvényt hozni és törvényt értelmezni.«

Még szorosabban függ azonban össze e felfogás az újkori alkotmányos rendszerrel, legfőként a Montesquieu-féle államhatalommegosztási elmélettel.

Eszerint az alkotmányosság lényege az államhatalomnak megosztásában rejlik.*) Veszélyeztetni tehát a szabadságot, ha különféle államhatalmak, így a törvényhozói és bírói, egy kézben összpontosulnak. És e felfogás, bár a korlátlan császárságával homlokegyenest ellenkezik, a bírói funkcióknak ugyanazt az önállóságot eredményezi, mert ha a bíró a törvény betűjéhez szigorúan kötve nincs, ha tehát – bár csak a törvény kiegészítése által is – önálló munkát végez, törvényhozói jogot bitorol. Ezért helyezkedik Montesquieu is a Blackstone-féle ismert álláspontra: »a bírák nem arra valók, hogy új jogot jelentsenek ki, hanem, hogy fentartsák és kifejtsék a régit«, »a bírák a jog letéteményesei, élő orákulumok, akiknek döntenük kell minden kétes esetben és akik esküjüknél fogva kötve vannak ahhoz, hogy az ország jogának engedelmeskedve döntsenek.«**) Sőt e tételt még

*) A Montesquieu-féle elméletnek a jogalkalmazás módszerére gyakorolt befolyására nézve v. ö. Hatschek, *Englisches Staatsrecht*, I. k. (1905) 155. s. k. o., valamint Radbruch, *Rechtswissenschaft als Rechtsschöpfung. Ein Beitrag zum juristischen Methodenstreit*, *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*. XXII. k. (1906) 355-370. o.

**) Sir William Blackstone, *Commentaries on the laws of England*, (Kerr kiad., London, 1857) I. k. 53-54. o.

tulzottabb megvilágításba helyezte: »a bírónak nincs is szüksége másra, mint szemekre«, »az állam bírói nem egyebek, mint az a száj, mely a törvény tételeit kimondja«, »lélek nélküli lények, akik a törvénynek sem erejét, sem szigorúságát nem képesek mérsékelni«, stb.)*

Miután pedig a Montesquieu-féle tan »jó ideig az állami politika bölcsességkövének tekintett és olyannak, mint amely egyedül biztosítja az alkotmányosságot«,**) egészen természetes, hogy a bírói funkció e megszorítását is elsőrendű alkotmánybiztosítéknak tartották. Már pedig e felfogás nemcsak a bírót súlyosztette valóságos automatává, hanem az egész jogalkalmazás productivitását, a törvény betűi fölé emelkedését kizárta. Ez utóbbi tekintetben sokkal végzetesebb hatású volt, mint a római császári korszak felfogása, amely csak a bírót szorította meg, de a jogalkalmazás merevségének lehetetlenségével tisztában volt.

A római császár átlátta, hogy a törvényhozás qualitative más, mint a jogalkalmazás, hogy az előbbinek leg-tökéletesebb megvalósítása sem teheti ez utóbbi produktív működését szükségtelenné. Nem lehet – úgymond JULIANUS – minden egyes jogesetet egyenként a törvények útján megragadni,***) azaz a törvényhozás által eldönteni. A törvény általános tételeket mond ki, amelyeknek a gyakorlati élet egyes eseteire való alkalmazása önálló munkát, a szó szoros értelmében vett interpretatio-t föltételez. Ez, természetesen, több, mint a törvényben kimondott tételnek egyszerű megisméltése. A b i r ó említett megszorításának tehát csupán az a következménye, hogy e »többet« nem ő, hanem a császár végzi, mint aki az egész államhatalom összes ágait kezében tartja. Ezért »ha valami kétesnek látszik, azt a bírák a császári trón elé terjeszszék és azt a császári tekintélynek kell tisztáznia«. De e »császári jogalkalmazás« bár alakilag törvényhozás (interpretatio authentica = új törvény), materialiter a törvényértelmezés tudományának

*) Montesquieu, Esprit des lois, VI. 3., XL 6.

**) Nagy Ernő, Magyarország közjoga. (Államjog) 6. kiad., 1907. 182. o.

***) D. 1., 3., 12. »Non possunt omnes articuli singillatim aut legibus ⁿut senatusconsultis comprehend!...«

értékes megnyilatkozása volt. A császár nevében eljáró jogtudósok – nemcsak koruknak, de az egész jogtudomány történelmének díszai – a productiv jogalkalmazás művészetének örök időkhöz tanulságos mintaképeit hozták létre.

Ugyanez áll a canonjogi jogalkalmazásra nézve. A bíró ugyan csupán a törvény betűit értelmezi, mert a productiv jogalkalmazás alapeszméjéül szolgáló »ratio aequitatis« igénybevétele a törvényhozó előjoga. Ámde ez utóbbi folytán »interpretatio correctiva« érvényesülhet, amelynek segítségével a törvények homályossága vagy szigorúsága enyhíthető. «*)

Egyszóval a császárság korabeli és a canonjogban az interpretatio authentica: a törvényhozónak jogalkalmazó tevékenysége productiv törvényértelmezést tett lehetővé.

Ezzel szemben a MONTESQUIEU-féle elmélet végzetes dilemma elé állította a jogalkalmazást. A törvényhozó nem lehet egy személyben jogalkalmazó is. Ebből kettő következik: 1. a törvényhozó nem alkalmazhatja a jogot, azaz nem fejthet ki olyan működést, amely a törvény gyakorlati megvalósításával függ össze; 2. a jogalkalmazó nem hozhat létre új jogot, vagyis nem fejthet ki oly tevékenységet amely a fennálló törvény egyszerű megismétlésén, leolvasásán túlmegy. Mindeme követelményekhez járul a bíró jogszolgáltatási kötelessége, amelynél fogva minden egyes eléje terjesztett esetet eldönteni köteles. Nyilvánvaló, hogy mindezen követelmények csakis úgy volnának egymással összeegyeztethetők, ha a törvény minden egyes jogesetet egyenként kimerítően és kétségtelenül eldöntene. Ebben az esetben mondhatnók, hogy a bíró mindig csak »felismeri a törvényt«. Ámde miután épp ez a föltevés téves, mert »non possunt omnes articuli singillatim legibus comprehend!«, szorult a jogalkalmazás két tűz közé. Hogyan legyen köteles az a bíróság minden egyes jogesetet eldönteni, ha másfelől nem tehet egyebet, mint, hogy a törvényt gépiesen alkalmazza. És milyen az a jogalkalmazás, amely kizárólag e bíróság kezében van?

Mint látjuk, a bíróság helyzetének itt vázolt megoldása valósággal reákkényszerítette a jogtudományt o l y módszer elfogadására, mely minden egyes jogeset eldön-

*) V. ö. Aq. Szt. Tamás, Summa Theologiae, 1., 2. qu. 96. a. 6.

tését egy föltételezett törvényhozói akaratra vezet vissza, azaz minden egyes bírói döntést a törvényben logikailag már befoglaltnak tekint. Ha tehát a törvény kifejezetten nem is dönthetett el minden esetet, mert nem számolhatott a forgalmi élet ezernyi változatával a felmerülő esetek egyéni jellegzetességének különféleségeivel, a cultura és társadalom haladásával stb., mégis úgy kell felfogni a jogalkalmazás lényegét, hogy minden bírói ítéletnek a fennálló tételes jog szabályaiból kell logikai bizonyossággal következnetni. A egész bírói functió nem más, mint syllogisticus következtetés: a jogszabály a föttétel, a jogeset az altétel és az ítélet a következmény.*) így állapítható meg a törvényhozó akarata minden egyes esetre nézve matematikai pontossággal. A jogalkalmazó tehát, aki e műveletet végrehajtja, csak megállapítja a törvényhozó »latens akaratát«.

Ezt a módszert, amely nélkül a MONIESQUIEU-féle elmélet alapján álló doctrina egyáltalán nem boldogulhatott volna és amelyet a törvényhozó szándékára fektetett döntő súlynál fogva KOHLER-rel individuálisnak nevezhetünk*) szerencsére már készen kapta. Már a glossatorok, akik a Corpus Juris Civilisnek a császári törvényértelmezés kizárólagosságára vonatkozó tételét természetesen kötelező erejűnek ismerték el, oda hatottak, hogy e császári tevékenység gyakorlati alkalmazására lehetőleg minél ritkábban kerüljön a sor. Nem akarták, hogy a föltétlen tekintélyűnek†) tartott justinianusi törvénygyűjtemény bárminemű módosítást is szenvedjen. Ezt elkerülendő, fejlesztették ki a jogalkalmazás scolastico-logikai módszerét, amely a jogrendszer »önmagából« fejlesztí tovább, azaz – egyezően a fentvázolt módszerrel – a törvényhozói akarat kipuhatólására irányuló logikai következtetésre fekteti a bíraskodás módszerét.††)

*) Ehrlich, Freie Rechtsfindung und Freie Rechtswissenschaft. Leipzig, 1903. 4. o.

**) Köhler, Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. I. k. Berlin, 1906., 123. o. Viszont annál kevésbbé individuális abban az óhajandó értelemben, hogy az egyes eset egyéniségéhez simulna.

†) Brie, Die Lehre vom Gewohnheitsrecht. I. Geschichtliche Grundlegung. (1899.) 96-970.

††) V. ö. erről bővebben »A jogalkalmazás módszeréről« cz. id. m. 24-34. o.

Ez az individuális jogalkalmazási módszer, amelyet glossatorok, commentátorok és észjogászok, valamint a történelmi jogiskola hívei egyaránt alapul vettek és amely annyira kapóra jött a MONTESQUIEU-féle doctrínának, a törvényt egyéni műnek tartja, melynek végrehajtásánál egyedül a törvényhozói gondolat szempontja irányadó. Amint SAVIGNY, aki ennek az individuális törvényértelmezési módszernek classicus és alapvető kifejtését adja, formulázza: »Rekonstruktion des dem Gesetze innewohnenden Gedankens.«*) Természetes, hogy ezzel a módszerrel semmiféle »sociologiai megfigyelés« nem férhet össze. A jogalkalmazás logikai apparatus, amely az élet jelenségeivel nem törődve, a tiszta logika törvényei szerint következtet a törvényhozói gondoláira.

A XIX. században élt e módszer fénykorát. A történelmi jogiskola első emberei állottak szolgálatában és hozták létre e korszak jellegzetes jogi dogmatikáját, fogalom képzését, finom megkülönböztetéseit, osztályozásait és rendszerét. E jogi dogmatikának hatalmas épülete a jogtudomány megbecsülhetetlen vívmánya, amelynek e disciplina előbbrevitelében elévülhetetlen érdeme volt és lesz. Törvényértelmezési módszere azonban, amely a fent vázolt individuális elven alapszik, teljesen elhibázott.

Szem elől téveszti mindenekelőtt azt, hogy a jogalkalmazás elsősorban az élet tudománya. Hogy az életjelenségek nem igazodnak a priori megállapított logikai kategóriák szerint, hanem a társadalmi folyamat törvényeitől függnék. Nem veszi tekintetbe, hogy a törvényhozó mindenre előre nem gondolhatott, következésképpen helytelen dolog arról beszélni, hogy egyik vagy másik eshetőségre nézve mi az ő akarat? Nevetséges tehát arról vitatkozni, hogy a repülőgép, avagy léghajó folytán okozott károkra nézve mi volt I. N a p o l e o n-nak a nézete, illetőleg mi lett volna, ha az említett jelenségekre gondolhat vak. Hol akad francia bíró, aki pedig ezekre a kérdésekre nézve az I. Napóleont szerzőjéül valló Code civil-t alkalmazza, aki ily kérdést komolyan vegyen. Vagy próbálta-e valaha 1900 előtt egyik vagy másik,

*) Savigny, System des heutigen römischen Rechts. I. k. (1840.) 33. §. 213. o.

a »Gemeines Recht« területén illetékes német bíró magát a római praetor gondolatába beleképzelni a hálókocsitársaság felelősségének kérdésére nézve az utas holmijait illetőleg? Vajjon azt kutatta-e adott esetben, hogy a praetora nautae, caupones, stabularii közé a hálókocsitársaságot bevette volna-e? *) Vagy kutatja-e nálunk az osztrák polgári törvénykönyvet alkalmazó bíró I, Ferencz király véleményét a telefonon tett ajánlatra nézve?

Még irreálisabbnak tűnik föl a törvényhozói gondolat szempontja, ha a mai alkotmányos, vagy éppen parlamentáris állam törvényhozási gépezetét tartjuk szem előtt. Ki itt a »törvényhozó«? Alakilag, a mi alkotmányunk értelmében, a képviselőház, főrendiház és az államfő. Határozottabban megjelölve: a képviselőház egyes tagjai, a főrendiház egyes tagjai és Ő felsége. Ki képes most már egy felmerült részletkérdésnél jelentkező kétely elosztatására e tényezők egyöntetű akaratát megállapítani? Reális módszer-e az, ha valaki pl. a semmisségi panasz beadásának kérdése körül felmerült egyik-másik vitakérdésnél a bünvádi perrendtartásról szóló törvényt meghozó parlament egyes tagjainak, valamint Ő felségének idevonatkozó intenióját kutatja? Már magában véve lehetetlen álláspont ez, még ha nem is vesszük tekintetbe azt a körülményt, hogy ily részletkérdések, amelyek pedig a gyakorlati életben előálló kérdések túlnyomó többségét teszik, rendszerint egyáltalán nem is érdeklik a parlamentet; ennek feladata az általános jogpolitikai szempontok tisztázában áll. Azok pedig, kik e részletkérdések átgondolásánál tényleg szerepet játszottak: a törvénytervezetet előkészítő bizottság tagjai, stb. közjogilag nem állanak összefüggésben a törvényhozó hatalommal.

Ezek azok a szempontok, amelyek a »törvényhozó akaratát« mint törvényértelmezési elvet értéktelenné teszik. Ami pedig a velejáró logikai következtetések biztosságát és becsét illeti, e tekintetben a törvényértelmezés története szintén lesújtó kritikával szolgálhat. Az ilyen módszer homlokgyenest ellentétben áll az élet igényeivel, mert az írott jog ridegségén, merevségén mit sem változtat. És e mellett az

*) V. Ö. Zitermann, Lücken im Recht, Leipzig, 1903. 24. s. k. o.

ellenőrizhetetlen sophismák veszélyének teszi ki a jogalkalmazást amint hogy ez álokoskodások hatása e logikai módszer összes fegyvereire – minők pl. az analógia, az argumentum a contrario, e silentio, stb. – kimutatást nyert. Köteteket lehetne összeállítani azokról a lehetetlen következtetésekről, amelyek e törvényértelmezési szabályok révén elgondolhatók, vagy concret ítéletben napvilágot is láttak. Az »argumentum e silentio«-t találóan viszi ad absurdum Rümelinnek – a logikai módszer egyik legelőbbkelő ellenségének – sokszor idézett példája a medvés emberről, aki a vasúti váróteremben kiirt figyelmeztetésből »kutyákat behozni tilos«, azt következtette, – és pedig a szóban forgó argumentum alapján helyesen, – hogy e szerint medvét behozni szabad. Holott viszont az »analógia legis« – szintén bevett fegyvere e módszernek – azt követeli, hogy a kutya fogalma ezzel az alkalmalással medvévé terjedjen ki (interpretatio extensiva).*)

A logikai módszer következtetéseinek megbízhatatlanságáról, természetellenes voltáról, stb. az utóbbi évek irodalmának bírálata valóságos bűnlajstromot állított össze. Nemcsak azt mutatták ki, és pedig eredményesen, hogy ezek a döntések fölötté igazságtalanok, de azt is, hogy kiszámíthatatlanok. Homlokegyenest ellentétes eredményeket, mint a törvényhozó akaratának egyedül helyes logikai következményeit vezettek le. A logikai fogások különben is tág teret nyitottak a legképtelenebb álkövetkeztetések számára. A jogtudomány a beavatottak titkos tudományává lett, amely sophistikai mesterfogásokkal bizonyította be azt, ami neki tetszett.

Hosszas volna a szóban forgó hibák és tévedések különféle neveit és azok hatásait tüzetesen elbírálni. Ettől tehát – e cikk tulajdonképeni célját szem előtt tartván – bizonyára eltekinthetünk. Csak egy fölötté jellemző példára óhajtánánk még hivatkozni, amelynek anyagát JUNG-nak, a logikai módszer egyik ugyancsak ismert nevű támadójának, legújabb művéből merítjük**) és amely igazolja, hogy egészen új törvények értelmezésénél is minő lehetetlen álláspontok merülhetnek föl.

*) Oertmann.

**) Jung: Positives Recht. Ein Beitrag zur Theorie von Rechtsquelle und Auslegung. Giessen. 1907. 48. o.

A német polgári törvénykönyv, – ép úgy, mint a mi leendő magánjogi codexünk 1900-ban megjelent Tervezete, külön tételt szentel az ú. n. állattartó felelőssége szabályozásának. Vétkességére való tekintet nélkül felelőssé teszi azt, aki valamely állatot tart, az ez utóbbi által másnak okozott kárért.**) A kiéli jogászgyűlésen tavalyelőtt e kérdés a tárgyalások egyik főpontja volt. A beható eszmecsere rendjén fölmerült többek között az a részletkérdés is, vajjon az e szakaszban foglalt »állat« fogalma kiterjed-e az egyes fertőző betegségek baktériumaira is és hogy ehhez képest az ilyen beteg, pl. tüdővésztes, »állattartónak« tekintendő-e? Bár a témát eredetileg tréfásan vetették föl, »csakhamar komoly vita tárgya volt, vajjon a tüdővésztes, akitől e bajt más elkapta, felelőssé tehető-e, mint »állattartó« a német ptk. 833. §-a alapján.**)

»És most kérдем én«, – fakad ki joggal JUNG - gondolhat-e valaki egyáltalán arra a lehetőségre, hogy a tüdővésztes kártérítési kötelezettségét az infectió miatt ily személyvesztő módon megokolni lehessen, még hozzá egy egészen új törvény alapján, amelynek anyaggyűjteménye, létrejötte még teljesen a szemünk előtt van, és amelynek, kihirdetésekor a szóban forgó ténykörülmeny rég ismeretes volt.« »Azt hiszem, a jogérzet, méltányosság, igazság, jogi öntudat, stb. jogforrásainak még oly tág formulázása sem vezethetne oly kiszámíthatatlan joghoz, mint a minő e positiv törvényhely logikai elbírálása.« Majd folytatólag: »Képzeljük csak el annak érzelmeit, aki ily helyzetben, mint tüdővésztes, akitől e betegség másra átragadt, egyszerre csak azt hallja, hogy teljesen ugyanazon szempont alapján marasztalták el, mint szomszédját, kinek döfös bikája valakit megsebesített...«

De jellemzők e sajátságos vita folyamán érvényesült egyes érvek is. A vitatkozók – úgy látszik – nem^{ls} gondoltak a kérdéses törvényhely céljának észszerű kutatására. A tüdővésztes felelősségét az illetők hol azon az alapon utasították vissza, hogy a kiköhögött tuberkulumoknál nem forog fenn a »consuetudo revertendi« (animus revertendi == a

*) Német ptk. 833. §., magyar Tervezet 1780. §.

**) Jung, i. h.

gazdához való visszatérés iránti szándék), tehát a fertőzés pillanatában a tüdővésztes már nem »állattartó« az illető bacillusok szempontjából; hol meg avval érveltek, hogy a törvényhely logikai értelmezése szerint a kárnak az állat izommunkája folytán kell előállania, »mechanikus« károkozásnak kell fenforognia, stb., stb. Szóval csak azért nem lehet szó az illető beteg felelősségéről, mert a bacillus nem esik a § értelmében az »állat« fogalma alá (!) Holott, amely tragikomikus dolog volna a tüdővésztest e felelősség révén elmarasztalni, ép oly nevetségesen félreismerik más oldalról ezek az érvek is a törvény e rendelkezésének célját. Mert aki ez utóbbit józan észszel mérlegeli, annak valóban lehetetlenség be nem látnia, hogy pl. az orvos, professor vagy más tudós, aki laboratóriumában a tudományos buvárlat céljaira bacillusokat tart, ugyanezen § alapján feltétlenül felelős az esetleg beálló fertőzés okozta károkért.*) (Pl. a bécsi pestis esetek, valamint számos más eset, midőn a laboratóriumban tenyésztett bacillusok következtében járvány keletkezett!). Holott ezeknél a bacillusoknál sem állapítható meg az animus revertendi és ezek sem végeznek »izommunkát«. De mégis felelősnek kell tartanunk az ezeket tenyésztő tudóst, mert félreismerhetetlenül erre utal a rendelkezés célja, az egész szabályozás alap gondolata, amelyet a mi Tervezetünk idevágó és e tekintetben megegyező rendelkezésének indokolása helyesen ekként formuláz: aki a maga érdekében oly erőket hoz működésbe és használ fel, amelyeket nem bír annyira féken tartani és saját uralmának alávetni, hogy esetleg másokra veszélyesekké nem válhatnának, annak magára kell vetnie azon kockázatért, amely – bár minden vigyázata és gondossága ellenére – azokból tényleg másokra hárul.***) A törvényes szabályozás e társadalmi rendeltetésével szemben aligha bírhat súlylyal annak a bizonyos »törvényhozódnak, helyesebben: a szakasz szerkesztőjének individuális szándéka. Bármily határozottan legyen is megállapítható az a tény, hogy a törvény megalkotói a bacteriumokra nem gondoltak,

*) V. ö. e kérdésre nézve Oertmann, Das Recht der Schuldverhältnisse, (Heymann-féle kommentár, Berlin, 1906., 2. kiadás) 972. o.

**) Indokolás a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetéhez. IV. k. (1902) 624. o.

hanem csak »a közönséges életben szereplő állatokat« tartották szem előtt: a rendelkezés céljának fentemlített értelmezésén ez nem változtat.

Talán túlságosan sokáig foglalkoztunk ezzel a magánjogi részletkérdéssel. Azt hisszük mindazonáltal, hogy a kapcsolatosan kifejtettek jellemzően világítják meg annak a módszernek értéktelenségét, amely a törvényhozó individuális akaratából levont logikai következtetések révén igyekszik a törvényt a gyakorlati jogesetekre alkalmazni.

(Folytatása következik.)